

L'urs brin

La carta d'identidad

La famiglia

L'urs brin appartegna als urs gronds. Ses parents èn l'urs da glatsch, l'urs malai, l'urs tibetan, l'urs dals lefs, l'urs dals egliers, l'urs nair ed il panda.

La grondezza ed il pais

Ils pli gronds urs brins vivan en l'Alasca. Sch'els stat-tan sidretg pon els avair ina grondezza da fin 3 m ed els pon pasar fin 700 kg. L'urs brin che viva en las Alps è in urs pitschen. El vegn fin 2 m grond e paisa mo circa 180 kg. Las femnas èn in bun pau pli pitschnas ch'ils mastgels. Ellas pon avair in pais maximal da circa 150 kilos.

Tratgs particulars

Ils urs brins pon far veritabels spurts cun fin a 50 km/h (kilometers l'ura)! Quai capita però mo, cura ch'els cumbattan per il territori e van a chatscha sur distanzas curtas.

Ils urs brins selvadis vegnan circa 20 onns vegls. Ils urs brins han in nas excellent ed ina buna udida. La vesida è main sviluppada.

L'abitadi

L'urs brin viva en l'entira emisfera nord dal mund. En l'America ha el survegni il num popular "Grizzly", en l'Alasca ha el num "urs codjac".

Ils urs brins èn animals da gaud; els prefereschan regions da muntogna quietas cun gauds extendids. Per lur sien d'enviern dovran els cuvels en la gripa spundiva.

Per ch'ils urs hajan avunda da magliar, sto il gaud avair ina gronda purschida da plantas magliablas ed avunda animals da preda.

Il dumber e territori da derasaziun

En tut il mund vivan oz anc circa 200'000 urs brins. En l'Europa èn quai var 50'000. En las Alps dumbran ins var 38 urs.

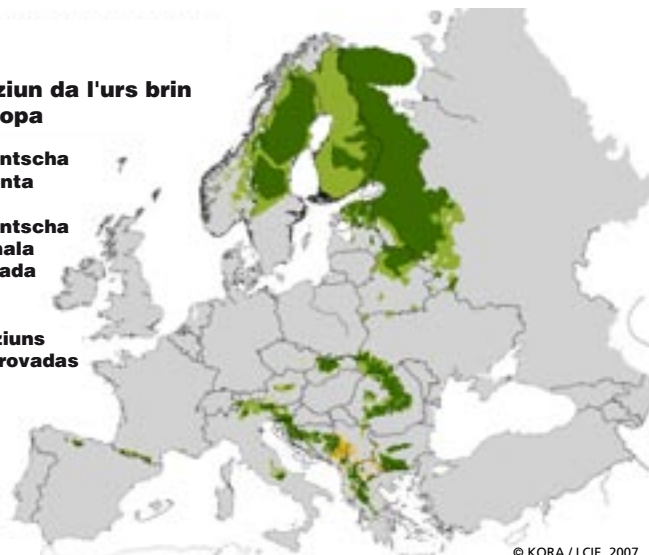
En l'Europa vivan ils urs sparpagliads en differents territoris. I dat mo paucas populaziuns grondas en il nord da l'Europa (Finlanda, Russia e Scandinavia) ed en l'Europa orientala (Carpatas e Balcan).

L'urs stat si per pudair observar e savurar meglier.

Derasaziun da l'urs brin en l'Europa

- Preschientscha permanenta
- Preschientscha occasionala cumprovada
- Singulas observaziuns na cumprovadas

Il cumportament

Il s urs brins vivan sulets, las femnas ed ils mastgels s'inscuntran mo per la copulaziun.

La grondezza dal territori dependa da la purschida da nutriment – in urs sulet dovra ina surfatscha da 60 fin 100 kilometers quadrat. (Il lai da Turitg è 100 kilometers quadrat.)

Il s urs na defendan betg vehementamain lur territori. Uschia poi esser che territoris dad urs sa cruschen. Normalmain eviteschan il s urs in l'auter, surtut las femnas cun giuvens van ord via als mastgels.

Il s urs brins, che vivan en regions fraidas, fan ina sien d'enviern. Els enverneschan en cuvels. Durant la sien d'enviern dovran els lur reservas da grass.

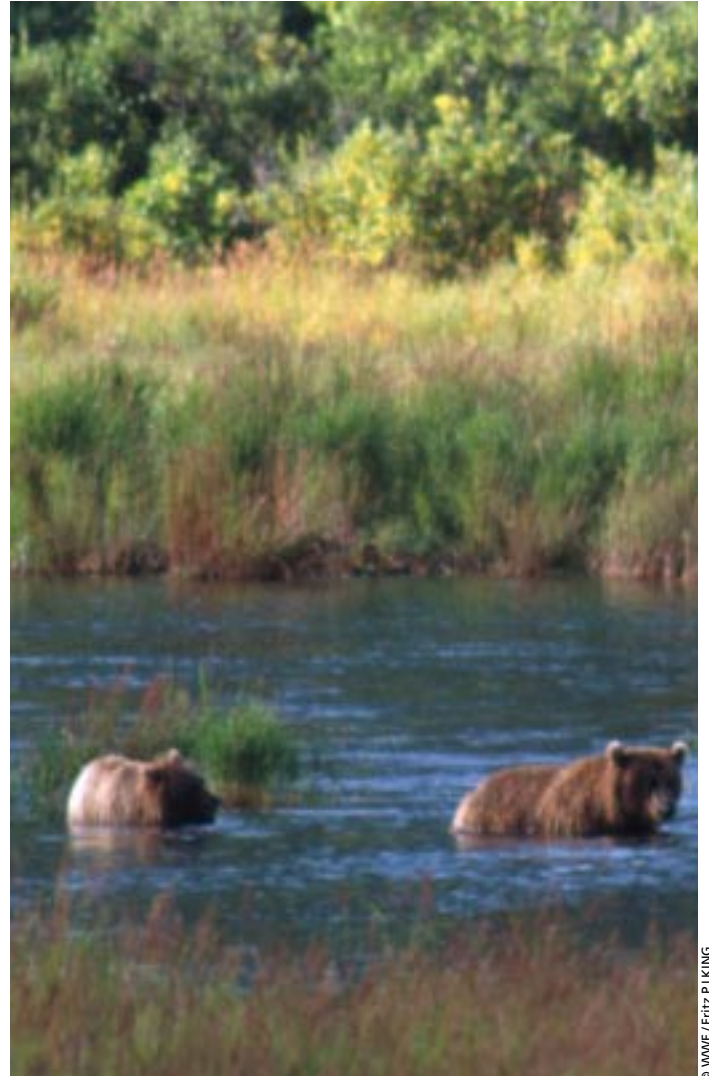
La temperatura dal corp sa sbassa per 5 grads celsius. Il cor batta quatter giadas pli plaun che la stad. Uschia dovran il s urs pli pauca energia.

La tschertga da nutriment

Il s urs brins maglian tut. Trais quarts da lur nutriment sa cumpona da puma, fritga ed erva. Els maglian quai che vegn gist davant lur grugn. Mintgatant tschiffan els ina mieur, maglian ovs dad utschels e sch'els chattan ina capiergna, alura datti in past da charn.

Mintgatant spoglian il s urs era avieulers e maglian las patgnas. Era muntaneras da nursas n'èn betg adina segiras – ma il s urs èn plitost chatschaders maladesters e tschiffan en media mo ina nursa ad onn.

Suenter la sien d'enviern na maglia l'urs brin anc betg fitg bler, perquai che sia digestiun sto l'emprim puspè vegnir en funcziun. Perquai perda l'urs la primavaira anc adina paisa. La stad maglia el alura in bun pau dapli, circa 10 kg a di. L'atun maglia el tut tge ch'el po. Mintga di prenda el tiers in mez kilo. Quai è impurtant, perquai ch'el sto far reservas per la proxima sien d'enviern.

L'urs brin sa er nudar fitg bain.

© WWF-Canon / SANCHEZ & LOPE

La reproducziun ed ils pitschens

Il urs brin copuleschan durant la stad tempriva, tranter il matg ed il zercladur.

Il urs pitschen naschan suenter circa 6 emnas. Per tratga èn quai mintgamai 1 fin 3 pitschens. Els naschan en il cuvel d'enviern, qua tettan els en il stgir.

La primavaira banduna la mamma il cuvel ed il urs giuvens exploreschan cun mirveglias lur conturn, senza però s'allontanar memia lunsch da la mamma. L'ursa ha da far la pel plaina per mantegnair la survista. Tuttina mora circa la mesadad da tut il urs giuvens anc avant l'emprim anniversari.

Il urs giuvens ston emprender bier. Lur mamma als mussa durant in onn e mez il cumportament en situaziuns da privel, durant la chatscha e la tschertga da nutriment. Suenter ston els ir vinavant e guardar per sasezs.

Ina femella cun ses pitschen.

L'urs brin en l'Europa

En il 19avel tschientaner valeva l'urs brin sco inimi da l'uman. L'uman ha fatg chatscha sin el ed al ha extirpà en bleras regiuns. En Svizra è l'ultim urs vegnì sajettà l'onn 1904 en Engiadina Bassa.

En Svizra è l'urs protegì dapi l'onn 1962. Actualmain na datti nagins plans per metter en libertad in urs. La stad 2005, suenter pli che 100 onns, è l'emprim urs turnà en Svizra.

En l'Austria è arrivà in urs en ils onns 1980. Igl era in mastgel. En il rom d'in project da reintrodur urs dal WWF, è vegnida messa ina femna en ses territori. Ils dus han gi pitschens ensem. Ulteriurs urs èn immigrads e la populaziun è creschida a fin 25 animals. Oz vivan però be 3 fin 4 da quels urs.

Tgi che reintroducescha urs, sto resguardar che urs fan era donns: els spoglian avieulers, stgarpan qua e là ina nursa ed engolan fritga. Per ch'ils urs na vegnian betg odiads, ston ins indemnisar ils possessurs e las possessuras.

Mitus

L'urs da cuvel era l'urs il pli starmentus che ha vivì sin terra. Ils avdants dals cuvels han fatg chatscha sin el ed al han venerà avant radund 40'000 onns. Dissegns en cuvels dal temp da crap, ch'ins chatta anc oz en Frantscha ed en Spagna, mussan quai. Cura che l'urs da cuvel è mort ora circa 10'000 onns avant Cristus, han ils umans cumenzà a venerar l'urs brin.

Anc oz datti cults dad urs (veneraziuns solennas, rituals). Pievels da chatschaders dal Nord sepuleschan l'ossa da l'urs, suenter ch'els al han mazzà e mangià sia charn. Uschia po l'urs puspè returnar sin il mund. L'urs è il dieu dal gaud e per intgins pievels schizunt il retg dals animals.

En parolas ed en il teater arriva el adina puspè tar nus sco "cumpar urs" – per il pli sco in gnugnun paschaivel.

Ils urs èn normalmain fitg spuretgs. Sch'els sa sentan smanatschads e senza via da fugia pon els però attatgar umans. Perquai na dastgan ils urs betg vegnir pavlads, uschiglio perdan els la tema da l'uman. Surtut en l'America dal Nord ed en l'Europa orientala s'avischinan ils urs durant envierns crivs als abitadis dals umans per tscher-tgar vanzadiras en il rument.

L'urs brin ed il WWF

En l'Austria ha il WWF lantschà il zercladur 1989 in project da reintrodur urs, per che l'urs immigrà da la Slovenia na stoppia betg pli ir sulet per ils gauds enturn.

Segir è ch'il WWF na vegn a laschar liber nagins urs en Svizra. Il WWF Svizra s'engascha però per che nus acceptian il return da l'urs ed al dettian ina schanza. Spazi per viver e nutriment datti era en las Alps svizras avunda.

Il WWF Svizra infurmescha la populaziun locala per ch'ella conuschia meglier l'urs. El gida er ils apiculturs a proteger ils avieulers cun saivs electricas. Muntaneras da nursas accumpagnadas da chauns da defensiun èn protegidas. Il WWF fa squitsch politic e pretenda in sustegn adequat per ils purs.

Ulteriuras infurmaziuns

Internet

Da survegnir tar il WWF

WWF (2008)

Panda Club 1/08: Braunbär.

WWF (2004)

Panda Club 5/04: Bären.

WWF (2001)

Luchs, Wolf und Braunbär.

Nr. d'empustaziun. 1765.10.

Cudeschs

Schmidt, A.; Schmidt, Ch. (1989)

Bären. Das Buch der Tierfamilien, volum 1

Lucerna: Kinderbuchverlag.

Bright, M. (2003)

Bären. Stuttgart: Kosmos.

Lüps, P. (1990)

Braunbären. Mustér: chasa editura Desertina.

Pott, E. (2005)

Ravensburger Tierlexikon von A-Z. Ravensburg.

Ravensburger Buchverlag.

Paccalet, G; Paccalet, Y. (2002)

Bären; Kinder der Berge. Tiercomic.

WWF/Zytglogge Verlag. (exhaust, ev. anc da survegnir en biblioteca)

www.wwf.ch/baer

Infurmaziuns dal WWF davart l'urs brin cun in link che declera, co che vus as stuais cumportar, sche vus inscuntrais in urs en la natira.

www.ms-net.ch/baeren.htm

Ils differents urs sa preschantan e mussan nua ch'els vivan e tge ch'els maglian.

www.kora.ch

Qua chattas ti in PDF cun detagls davart ils urs.

www.pandazone.at/campaigns/wwfbaerenkampagne

Infurmaziuns interessantas davart urs dretgs e fauss.

Empustar pos ti tar il WWF Svizra per telefon, posta u e-mail. L'adressa chattas ti sutvart a dretga. Il termin da furniziun è in'emna. Sche nagin pretsch n'è inditgà, pos ti empustar da mintga broschura in exemplar gratuit.

